

Apel w sprawie podjęcia starań o zabezpieczenie opisanego, cennego kompleksu torfowiskowego kierujemy pod adresem władz ochroniarskich i Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Łomży.

Stanisław Wąs, Jerzy Zabawski

PISMIENICTWO

Czubiński Z., Gawłowska J., Zabierowski K., Bieniek M., Gawłowska M. 1977: *Rezerwaty przyrody w Polsce*. PWN Warszawa—Kraków.

Jasnowski M. 1959 *Czwartorzędowe torfy mszyste, klasyfikacja i geneza*. Acta Soc. Bot. Polon. 28(2): 319—364.

Tołpa S. 1960 *The causes and mechanism of development of transitional as well raised bog in north-east part of Poland*. Zesz. Probl. Post. Nauk roln. 25: 7—77.

Wąs S. 1960 *Zakładanie się i rozwój warstw mszystych torfu w kompleksie torfowym „Pupkowizna” na Kurpiowszczyźnie*. Zesz. Probl. Post. Nauk roln. 25: 79—98.

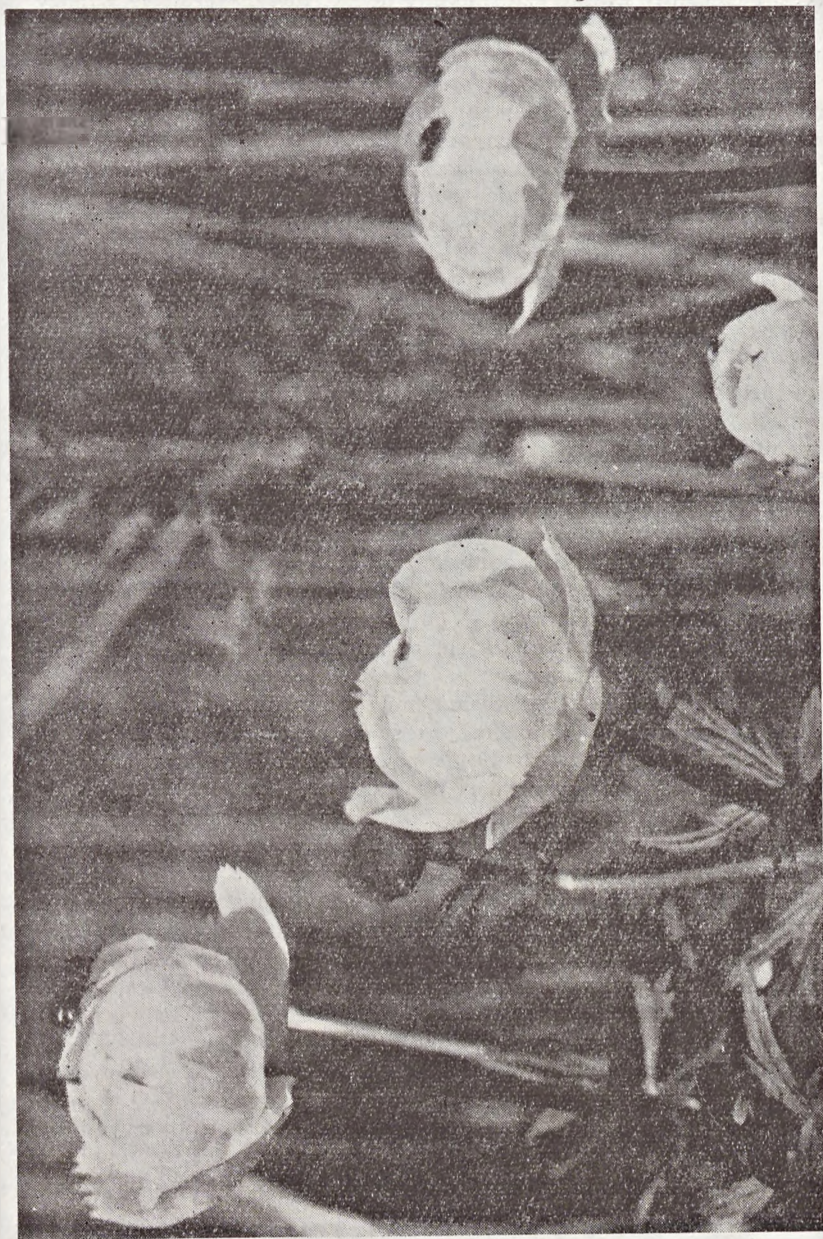
Wąs S. 1965 *Geneza, sukcesja i mechanizm rozwoju warstw mszystych torfu*. Zesz. probl. Post. Nauk roln. 57: 305—393.

Ochrona przyrody w województwie leszczyńskim

Charakterystyka środowiska geograficzno-przyrodniczego. Województwo leszczyńskie leży na pograniczu Wielkopolski i Dolnego Śląska. Jego powierzchnia wynosi 4153 km², co stanowi 1,3% powierzchni kraju. Jest zamieszkałe przez 352 tysiące mieszkańców, co odpowiada około 1% ogółu liczby mieszkańców kraju. Gęstość zaludnienia wynosi 84,7 mieszkańców na 1 km².

Pod względem fizyczno-geograficznym obszar województwa należy do Niziny Wielkopolskiej zajmując marginalne obszary Pojezierza Lubuskiego, Pojezierza Wielkopolskiego i Wzniesień Śląsko-Wielkopolskich. Jest to obszar położony stosunkowo nisko nad poziomem morza, ale o dość urozmaiconej rzeźbie terenu. Największe wysokości dochodzące do 178 m npm osiągają wzniesienia w południowo-zachodniej części województwa.

Współczesna rzeźba terenu, występujące tu wody i gleby, zawdzięczają swoje powstanie zlodowaceniom: środkowopolskiemu i bałtyckiemu. Kolejne nasuwanie się i cofanie lądolodu wytworzyło charakte-

Ryc. 1. Rezerwat „Dolinka” — kwitnący pełnik europejski *Trollius europaeus*. — The globe flower in blossom in the „Dolinka” nature reserve. Fot. B. Wiatr

rystyczne elementy krajobrazu: moreny denne, moreny czołowe, sandry i ozy. Wytworem wód płynących pod lodowcem są głębokie rowy, tzw. rynny, zajęte obecnie przeważnie przez jeziora, a wynikiem działalności wód spływających z lodowca są szerokie pradoliny z charakterystycznymi terasami zalewowymi, powstałe na południe od czoła lodowca. Jeszcze innym charakterystycznym elementem krajobrazu i dowodem zlodowaceń są liczne głazy narzutowe, znaczące drogę przesuwania się lodowca. Największe zróżnicowanie w rzeźbie terenu spowodowało ostatnie zlodowacenie — bałtyckie, kiedy lądolód dotarł tylko do linii Leszno—Gostyń—Jarocin.

Przez teren województwa przepływa kilka niedużych rzek: Odra i Rów Polski prowadzą wody do Odry, w południowej części województwa w szerokiej kotlinie płynie Barycz i jej dopływ Orla, łączące się pod Wąsoszem. Na północ od linii zlodowacenia bałtyckiego występują liczne jeziora. Ogólna ich liczba wynosi ponad 50, z tego około 25 jezior ma powierzchnię większą niż 10 ha. Jeziora występują w dwóch skupieniach: w północno-zachodniej części województwa (Pojezierze Sławskie) i w części północno-wschodniej (Pojezierze Krzywińskie).

Województwo leszczyńskie położone jest w strefie ścierania się klimatu oceanicznego i klimatu kontynentalnego, co jest przyczyną dużej zmienności pogody. Średnia roczna temperatura wynosi około 8°C, liczba dni mroźnych od 30 do 50, dni z przymrozkami 100 do 118, czas zalegania pokrywy śnieżnej — od 38 do 60 dni. Średnie wieloletnie sumy opadów są niskie, wahają się od 407 do 595 mm. Okres wegetacyjny trwa 210 do 220 dni.

W ścisłym związku z warunkami geograficzno-przyrodniczymi, a szczególnie z glebą i klimatem jest świat roślinny i zwierzęcy województwa. Lasy zajmują tu 19,4% powierzchni. Większe kompleksy leśne znajdują się w okolicach Włoszakowic, Przemętu, Osiecznej, Wąsosz i Jemielna. W lasach są reprezentowane wszystkie nizinne typy siedliskowe: od boru suchego do olsu jesionowego. Około 75% powierzchni leśnej zajmują jednak typy borowe z przewagą boru świeżego mieszanego. Jest to związane ze słabą bonitacją gleby, gdyż występują one zazwyczaj na piaskach wodnolodowcowych i wydmo-wych. Około 7% powierzchni leśnej przypada na olsy, pozostały obszar zajmują lasy mieszane i lasy świeże oraz wilgotne, które występują na glebach zwięzlejszych, wytworzonych z glin lub piasków naglinowych.

W drzewostanach dominuje sosna *Pinus silvestris*. Obok niej występuje dąb szypułkowy *Quercus robur* i dąb bezszypułkowy *Q. sessilis*, a w domieszce brzoza brodawkowata *Betula verrucosa*, grab zwyczajny *Carpinus betulus*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, jesion wyniosły *Fragaria excelsior*, wiąz pospolity *Ulmus effusa*, olcha czarna *Alnus glutinosa*, buk zwyczajny *Fagus sylvatica*, osika *Populus tremula*

Ryc. 2. Platan klonolistny *Platanus acerifolia* o obwodzie 860 cm w parku we Włoszakowicach. — A specimen of the planetree, *Platanus acerifolia*, 860 cm in girth, growing in the park at Włoszakowice. Fot. J. Kośmider

i świerk pospolity *Picea excelsa*. W podszyciu spotyka się kruszynę pospolitą *Frangula alnus*, jarzębinę *Sorbus aucuparia*, leszczynę *Corylus avellana*, czerechę *Padus avium*, wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*. W runie typowym dla boru mieszanego występuje m. in. borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, borówka brusznica *V. vitis-idaea*, pszeniec zwyczajny *Melanopyrum vulgatum*. Na siedliskach olsu rosną: narecznica błotna *Dryopteris thelypteris*, karbieniec pospolity *Lycopus europaeus*, psianka słodkogórz *Solanum dulcamara*, mchy torfowce i inne gatunki.

Obok lasów i zadrzewień niemałe znaczenie mają w krajobrazie województwa leszczyńskiego zbiorowiska roślinności łąkowej. Trwałe użytki zielone są skoncentrowane w dolinach rzek i rynnach śródpolnych. Największą powierzchnię zajmują siedliska łąkowe i łąkowe o okresowo zmiennym nawilgotnieniu z równoczesnym niedoborem niektórych składników pokarmowych. Występują tu zbiorowiska z przewagą śmiałka darniowego *Deschampsia caespitosa* i turzyc niskich lub zbiorowiska typu kostrzewy czerwonej *Festuca rubra* i kłosówki weł-

Ryc. 3. Grupa 4 głazów narzutowych przy drodze Jeżewo—Jawory. Fotografia ze zbiorów Szkolnego Koła Ligi Ochrony Przyrody przy Liceum Ogólnokształcącym w Gostyniu. — A group of four erratic blocks by the side of the road from Jeżewo to Jawory. The photograph belongs to the collections of the Nature Protection League's Circle of Pupils of the Secondary School in Gostyń

nistej *Holcus lanatus*. Na łąkach pobagiennych spotyka się kostrzewę trzcinową *F. arundinacea*, kostrzewę czerwoną, drzączkę średnią *Briza media*, tomkę wonną *Anthoxanthum odoratum*, mietlicę pospolitą *Agrostis vulgaris*.

Charakterystykę florystyczną trzeba uzupełnić stwierdzeniem, że występuje tu szereg rzadkich i chronionych gatunków roślin, jak brekinia *Sorbus torminalis*, jarzab szwedzki *S. intermedia*, wawrzynek wilczczyko, lilia złotogłów *Lilium martagon*, pełnik europejski *Trollius europaeus* (jedno z najbogatszych stanowisk w Wielkopolsce), zimowit jesienny *Colchicum autumnale*, rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*.

Bogaty i urozmaicony jest także świat zwierzęcy. Wymienić warto występowanie jelonka *Lucanus cervus*, żółwia błotnego *Emys orbicularis* oraz rzadkie gatunki ptaków lęgowych, jak: gęgawa *Anser anser*, kulik wielki *Numenius arquata*, rycyk *Limosa limosa*, żuraw *Grus grus*, bocian czarny *Ciconia nigra*, czapla siwa *Ardea cinerea*, remiz *Remiz pendulinus* i wąsatka *Panurus biarmicus*.

Główne problemy ochrony środowiska. Stan zagrożenia środowiska przyrodniczego nie jest w województwie leszczyńskim alarmujący, z wyjątkiem wód. Zagrożenie pozostałych elementów jest na razie stosunkowo niewielkie.

Wody powierzchniowe w województwie w większości nie odpowiadają podstawowym normom czystości. Z przeprowadzonego porównania z latami ubiegłymi wynika, że nastąpił znaczny wzrost zanieczyszczenia wód. Uwidacznia się on szczególnie w okresach niskich stanów wody oraz w okresach pracy zakładów przemysłowych o charakterze kampanijnym, co znacznie ogranicza zdolność samooczyszczania się wód. Największy wpływ na zanieczyszczenie wód powierzchniowych mają gospodarka komunalna i przemysł rolniczo-spożywczy. Dla przykładu na 19 miast odprowadzających ścieki komunalne i w niektórych przemysłowe tylko 6 posiada oczyszczalnie ścieków, umożliwiające jedynie mechaniczne ich oczyszczanie, redukujące zanieczyszczenia w granicach 50%. Duży wpływ na pogorszenie czystości wód powierzchniowych ma też rozwinięte rolnictwo. Intensywne nawożenie i stosowanie chemicznych środków ochrony roślin powoduje, szczególnie w okresach wzmogonych opadów deszczów, ich wyplukiwanie i spływ do wód powierzchniowych. Również hodowla w dużych, przemysłowych fermach trzody chlewnej i bydła, z racji wytwarzania olbrzymich ilości gnojowicy, stwarza poważne niebezpieczeństwa nie tylko dla wód powierzchniowych ale i podziemnych.

Rolniczy charakter województwa oraz niewielki przemysł skupiony na terenie większych miast nie powodują natomiast większych zanieczyszczeń powietrza. W ostatnim jednak okresie nowym ważnym źródłem zanieczyszczeń powietrza staje się produkcja warzywnicza pod szkłem i folią. Jest to już poważny problem, szczególnie w okolicach Leszna, Śmigła i Włoszakowic.

Zagadnienia ochrony środowiska były przedmiotem obrad Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lesznie w 1977 r. W ich wyniku opracowano i przyjęto „Program ochrony środowiska w województwie leszczyńskim na lata 1977—80 oraz główne kierunki działania do roku 1990”. Realizacja „Programu” ma się przyczynić do utrzymania stanu dotychczasowego i jednocześnie do przywrócenia równowagi tam, gdzie została ona najbardziej zachwiana.

Ochrona krajobrazu, świata roślinnego i zwierzęcego. Ochrona krajobrazu. — Powierzchnia ogólna obszarów chronionego krajobrazu wynosi 654 km², co stanowi 15,6% powierzchni województwa. Obejmują one najlepiej zachowane fragmenty Pojezierza Sławskiego i Pojezierza Krzywińskiego. Ponadto projektuje się wydzielenie dodatkowych obszarów chronionych stanowiących otulinę dla rzeki Baryczy oraz w Dolinie Rowu Polskiego z powszechnie znanym

zabytkowym zespołem zamkowo-miejskim Rydzyną. Na obszarach chronionego krajobrazu przewiduje się wydzielenie dwóch rezerwatów krajobrazowych o łącznej powierzchni 3000 ha.

Rezerваты przyrody. Na terenie województwa jest 10 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 65,17 ha, w tym 1 rezerwat ścisły o powierzchni 7,59 ha:

1) **Wyspa Konwaliowa**, rezerwat krajobrazowy o powierzchni 20,15 ha, który obejmuje wyspę na jeziorze Radomierskim, całą porośniętą lasem (Mon. Pol. nr 91, poz. 542 z 1957 r.). Celem ochrony jest malowniczy krajobraz i wiele rzadkich roślin, jak bulawik czerwony *Cephalanthera rubra*, lilia złotogłów, pierwiosnka lekarska *Primula officinalis*. Do szczególnych osobliwości wyspy należy łąnowe występowanie konwalii majowej *Convallaria maialis*. Szczególne zainteresowanie budzi konwalia różowa o delikatnym różowym żyłkowaniu okwiatu lub o różowych nasadach pręcików.

2) **Bodzewko**, rezerwat leśny o powierzchni 1,10 ha, położony w leśn. Szelejewo, nadl. Piaski (Mon. Polski nr 89, poz. 480 z 1959 r.). Rezerwat utworzono dla zachowania skupienia lipy drobnolistnej na stanowisku naturalnym.

3) **Czerwona Róża**, rezerwat leśny o powierzchni 4,93 ha, w leśn. Czerwona Róża, nadl. Piaski (Mon. Polski nr 62, poz. 352 z 1958 r.). Przedmiotem ochrony jest fragment lasu mieszanego, w którym występuje brekinia.

4) **Dębno**, rezerwat leśny o powierzchni 7,69 ha w leśn. Dębno, nadl. Piaski (Mon. Polski nr 87, poz. 373 z 1961 r.). Rezerwat utworzono w celu zachowania fragmentu lasu mieszanego wilgotnego o charakterze naturalnym.

5) **Pępowo**, rezerwat leśny o powierzchni 11,53 ha w leśn. Pępowo, nadl. Piaski (Mon. Polski nr 62, poz. 353 z 1958 r.). Przedmiotem ochrony jest fragment lasu mieszanego z udziałem buka — na krańcowym stanowisku oraz brekinii.

6) **Torfowisko nad Jeziorem Świętym**, rezerwat ścisły o powierzchni 7,59 ha, w leśn. Olejnica, nadl. Kościan (Monitor Polski nr 10, poz. 229 z 1959 r.). Rezerwat obejmuje torfowisko przejściowe. Wśród torfowców: *Sphagnum recurvum* i *Sph. cuspidatum* wznoszą się kępy wełnianki pochwowatej *Eriophorum vaginatum*. Poza tym występują m. in.: rosiczka okrągłolistna, żurawina błotna *Oxycoccus quadripetalus*, bagnica torfowa *Scheuchzeria palustris*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, skrzyp bagienny *Equisetum limosum*.

7) **Torfowisko źródłiskowe w Gostyniu Starym**, gm. Gostyń, rezerwat torfowiskowy o powierzchni 3,58 ha (Mon. Polski nr 57, poz. 295 z 1963 r.). Rezerwat położony jest w rynn timerolodowcowej. Występuje tu około 250 gatunków roślin naczyniowych i zarodni-

kowych, z typowo wykształconym zespołem situ tępokwiatowego *Juncetum subnodulosi* i jego ogniwami sukcesyjnymi. Do rzadkich i bardzo rzadkich roślin należą marzyca ruda *Schoenus ferrugineus*, turzyca *Davalla Carex Davalliana*, lipiennik *Loesela Liparis loeseli*, pływacz drobny *Utricularia minor*, pływacz pośredni *U. intermedia*, tłuścioz pospolity *Pinquicula vulgaris*, ponikło skąpokwiatowe *Heleocharis pauciflora*. Dobrze wykształcona warstwa mszysta zawiera m. in. reliktowe gatunki glacialne, jak: *Scorpidium scorpioides* i *Camptothecium nitens* oraz gatunek wapieniolubny *Philonotis calcarea*.

8) Czerwona Wieś, rezerwat florystyczny o powierzchni 2,80 ha, położony w leśn. Jurkowo, nadl. Kościan (Mon. Polski nr 51, poz. 244 z 1959 r.). Przedmiotem ochrony jest skupisko jałowca zwyczajnego *Juniperus communis* w wieku około 300 lat, rosnącego tu w okazałych formach.

9) Dolinka, rezerwat florystyczny o powierzchni 1,77 ha, położony w Goniembicach, gm. Lipno (Mon. Polski nr 32, poz. 194 z 1974 r.). Rezerwat utworzono dla ochrony pełnika europejskiego, który pokrywa 15–20% łąki.

10) Ostoja Żółwia Błotnego, rezerwat faunistyczny o powierzchni 4,42 ha (Mon. Polski nr 20, poz. 121 z 1974 r.). Rezerwat utworzono dla zachowania jednego z bardzo nielicznych w Polsce stanowisk żółwia błotnego.

Ponieważ aktualna liczba rezerwatów przyrody i powierzchni objęta ochroną nie zapewniają w stopniu wystarczającym potrzeb w zakresie ochrony krajobrazu, świata roślin i zwierząt, opracowywane są projekty utworzenia w najbliższym czasie kilku dalszych rezerwatów.

Pomniki przyrody. Szczególnie cenne obiekty i zabytki przyrody żywej i nieożywionej są chronione jako pomniki przyrody. Na obszarze województwa leszczyńskiego jako pomniki przyrody uznano 164 obiekty, w tym: 101 drzew rosnących pojedynczo, 43 skupienia drzew, 7 alei i 13 głazów narzutowych lub ich grup. Zestawienie niektórych ciekawszych pomników przyrody zawiera tabela 1.

Parki wiejskie. W krajobrazie województwa leszczyńskiego dużą rolę odgrywają parki wiejskie. Wzbogacają one wybitnie krajobraz i nadają mu charakterystyczny urok. Według aktualnej ewidencji jest ich w województwie 220 o łącznej powierzchni około 800 ha. Do bardziej interesujących należą parki w miejscowościach: Gogolewo, Golejewko, Kobylniki, Kopaszewo, Osowa Sień, Pawłowice, Racot, Rydzyna, Turew, Włoszakowice, Zimnowoda.

Większość parków wiejskich powstała w pierwszej połowie XIX wieku. W kompozycji są one zbliżone do parków typu angielskiego. Wiele z nich jest pochodzenia naturalnego, o czym świadczą wielkich rozmiarów okazy sędziwych drzew krajowych. W parkach takich moż-

Tabela 1. Interesujące pomniki przyrody w województwie leszczyńskim

Miasto-gmina	Opis obiektu chronionego	Lokalizacja
1	2	3
Borek	Grupa 4 głazów narzutowych, największy o wym. $480 \times 400 \times 65$ cm	pola PGR przy drodze Jezewo—Jawory
Gostyń	Głaz narzutowy „Wielki Kamień” o wym. $700 \times 540 \times 175$ cm	pole Jana Bartkowiaka we wsi Tworzymirki
Kościan	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> o obw. 750 cm „Aleja Jabłonowskich” złożona ze 175 lip drobno- i wielkolistnych o obw. 300—450 cm	Turew — park droga Racot — Witkówki
Krobia	Wiąz górski <i>Ulmus scabra</i> o obw. 350 cm Platan klonolistny <i>Platanus acerifolia</i> o obw. 590 cm	Gogolewo — park Pudliszki — park
Krzywiń	Aleja złożona z 72 platanów klonolistnych <i>Platanus acerifolia</i>	droga polna z Kopszewa w kierunku południowym
Miejska Górka	Aleja długości 500 m złożona z 52 lip drobnolistnych <i>Tilia cordata</i> o obw. 242—645 cm	Zespół parkowo-palacowy w Golejewku
Osieczna	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> o obw. 770 cm	Witosław — park
Pępowo	Brekinia <i>Sorbus torminalis</i> o obw. 239 cm, wys. 22 m	leśn. Czerwona Róża oddz. 264 g
Piaski	Głaz narzutowy o wym. $450 \times 310 \times 80$ cm	leśn. Bodzewko oddz. 212 c
Przemęt	Głaz narzutowy z obfitą florą mchów i porostów o wym. $350 \times 225 \times 110$ cm	leśn. Przemęt oddz. 71c

1	2	3
Rydzyzna	Cis <i>Taxus baccata</i> o obw. 310 cm i wys. 12 m	Jabłonna — park
Włoszakowice	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> o obw. 725 cm Platan klonolistny <i>Platanus acerifolia</i> o obw. 860 cm 5 lip szerokolistnych <i>Tilia platyphyllos</i> o obw. 300—650 cm	Krzycko Wielkie cmentarz ewangelicki Włoszakowice — park Włoszakowice cmentarz przy kościele
Wschowa	3 dęby szypułkowe <i>Quercus robur</i> o obw. po 400 cm	Wschowa przy ulicy H. Sawickiej

na spotkać prawie wszystkie gatunki krajowych drzew i krzewów. Niektóre parki zawierają ponadto bogate i cenne kolekcje drzew i krzewów egzotycznych. Spotkać w nich można między innymi takie gatunki, jak: *Torreya californica*, *Catalpa Bungei*, szupin japoński *Sophora japonica*, magnolia drzewiasta *Magnolia acuminata*, tulipanowiec *Liliodendron tulipifera*, cypryśnik błotny *Taxodium distichum*.

Stanisław Kuźniak